

Қ. ЖҰБАНОВ АТЫНДАҒЫ АҚТӨБЕ Өңірлік университеті

Психологиялық-педагогикалық және арнайы беру білім кафедрасы

7М01101 – Педагогика және психология

МАГИСТРЛІК ДИССЕРТАЦИЯ

**Болашақ педагог-психологтардың педагогикалық мәдениетін дамытудың
ғылыми негіздері**

Орындаған: _____
Ғылыми жетекші: _____

Қорғауға жіберілді
Кафедра меңгерушісі _____
« ____ » _____

Ақтөбе
2022

МАЗМҰНЫ

Кіріспе.....	3
.....	
1 ТАРАУ. Болашақ педагог-психологтардың педагогикалық мәдениетін дамытудың теориялық негіздері	
1.1 Болашақ педагог-психологтардың педагогикалық мәдениетін дамыту бойынша ғалымдардың теориялық зерттеулері.....	
1.2 Педагогикалық мәдениет ұғымының болашақ педагог-психолог дамуындағы маңызы	
.....	
2 ТАРАУ. Болашақ педагог-психологтардың педагогикалық мәдениетін дамыту бойынша эксперименттік зерттеу	
2.1 Болашақ педагог-психологтардың педагогикалық мәдениетінің даму деңгейін диагностикалық тексеру	
2.2 Болашақ педагог-психологтардың педагогикалық мәдениетін дамытуға арналған іс-шаралар кешенін әзірлеу.....	
2.3 Нәтижелерді талдау және қорытынды материалдары Қорытынды.....	
.....	
Пайдаланылған әдебиеттер тізімі.....	
Қосымша.....	
.....	

КІРІСПЕ

Қазақстан Республикасының мектептегі білім беру жүйесі қазіргі кезеңде жүйелі және жоспарланған өзгерістерге ұшырайды, бұл объективті түрде жоғары педагогикалық білім беруді жаңғыртуды талап етеді. Бұл тұрғыда педагогикалық білім ХХІ ғасырдағы әлеуметтік-әлеуметтік жағдайдың өзгеруіне бағытталуы керек.

Қазақстан Республикасының Президенті Қ. Қ. Тоқаев "Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру" мақаласында қазақстандық қоғамды дамытудың таяу болашаққа бағыттарын белгілейді. Ол қазіргі қазақстандыққа сананы ойдағыдай жаңғырту үшін қажетті қасиеттерді білдіреді. Бұл қасиеттер білім беру процесінде алынады. Яғни, қойылған міндеттерге сәйкес келетін өзгерістер, атап айтқанда,

Қазақстан Республикасының Жоғары білім беру міндеті болып табылады. Егер қазіргі қоғамға ойлау мен сананың жаңа формасы бар азаматты қалыптастырудың жаһандық ниеті берілсе, онда осындай қалыптастыруға дайын және қажетті құзыреттерге ие педагог кадрларды даярлау проблемасы қатар белгіленуі керек. Осылайша, білім берудің барлық сатыларын реформалаудың қазіргі жағдайында ХХІ ғасырдың сын-тегеуріндеріне жауап беретін жаңа кәсіби құзыреттіліктері бар болашақ педагогтарды даярлауға байланысты проблемалар ерекше маңызға ие.

Тақырыптың өзектілігі: Психологиялық-педагогикалық қызмет үрдісінде ұстаздық ұстанымын жоғары қоятын, өз мәдениетін дамытуға белсенді, қашан да үйренуге, өзін-өзі дамытуға қабілетті, жалпы және кәсіби мәдениеті жоғары тұлғаны қалыптастыру болашақ маманды даярлау жүйесін жетілдірудің ажырамас шарты болып табылады.

Бүгінгі таңда адамның дербес әрекет ету, шешім қабылдау, жауаптылықты өзіне алу сияқты мінез-құлқына деген қажеттілік ерекше байқалады. Педагог күтпеген

жағдайларда ақылға қонымды таңдау жасай білуі, жедел әрі тиімді шешім қабылдауы және оны жүзеге асыруы керек. Маман тек кәсіби білімнің, дағды мен тәжірбиенің жиынтығын қамтитын кәсіби құзыреттілікке ғана емес, сонымен қатар арнайы сапалық сипаттамалар жиынтығына, арнайы іс-қимыл әдістеріне, кәсіби мәдениеттің құрамдас бөліктеріне ие болуы керек. Қазіргі уақытта кәсіби мәдениетті қалыптастыру мәселесі өте өзекті, өйткені педагогикалық теория мен практикада болып жатқан инновациялық процестер білім беру саласындағы болашақ педагог, педагог-психолог, әлеуметтік педагог және т.б. маманды даярлауға елеулі талаптар қойып отыр

Соңғы онжылдықтағы педагогикалық ғылымдар бойынша диссертациялық зерттеулерді талдау нақты педагогикалық әлеует саласындағы ғылыми зерттеулердің жалпы санының өсуін көрсетеді.

У. М. Абдигапбарова, З. С. Батчаева, А. Ш. Абдраманұлы, Е. В. Артыбаева, М. Ж. Қозыбақова, С. А. Ұзақбаева және т. б. диссертациялық жұмыстарда студенттердің адамгершілік, әлеуметтік, патриоттық, мәдени, еңбек тәрбиесі мәселелері көрініс тапты.

Кәсіби мәдениетті қалыптастыру аспектілері З. Ф. Абросимова, Е. Я. Александрова, И. М. Быховская, М. Н. Ермоленко, В. А. Мижерикова, Т. Н. Савинкова, Н.Ф. Тализина, В. Харлен еңбектерінде қарастырылады. Ф. Абросимова, Е. В.Бондаревская және Е. Видт, Н. е. Воробьев, Т. В. Иванова, А. И. Пискунов, В. К. Суханцева ғалымдары педагогикалық мәдениетті оның құрылымдық мазмұнымен талдайды., ал психологиялық мәдениет және оның мазмұнын — И. И. Исаева, Н. П. Колесник, Л. С. Колмогорова, И. Б. Котова, Е.И. Рогов ғалымдары зерттеген.

Алайда, педагог-психологтың кәсіби мәдениетінің ерекшеліктері, сондай-ақ оны жоғары оқу орнындағы білім беру кезеңінде қалыптастыру процесі арнайы зерттелмеген.

Осылайша, болашақ педагог-психологтарды кәсіби даярлау теориясы мен практикасында келесі **қарама-қайшылықтар** қалыптасты: жоғары білікті, жоғары кәсіби мәдениеттің талаптарына жауап беретін педагог-психологтарға деген қажеттілік пен "педагог-психологтың кәсіби мәдениеті" құбылысының мәні туралы сұрақтың жеткіліксіз дамуы арасында; болашақ педагог-психологтардың кәсіби мәдениетін қалыптастыру қажеттілігі мен кәсіби дайындықтың осы аспектісін әдістемелік қамтамасыз етудің дамымауы арасында.

Зерттеу мәселесі: болашақ педагог-психологтарды кәсіби даярлау процесінде мәдениеттің жоғары деңгейін қалыптастыруға қандай жағдайлар ықпал ететінін анықтау.

Мәселенің өзектілігі мен жеткіліксіз теориялық дамуы диссертациялық зерттеу тақырыбын келесідей таңдауға әсер етті: "Болашақ педагог-психологтардың педагогикалық мәдениетін дамытудың ғылыми негіздері".

Зерттеудің мақсаты: Болашақ педагог-психологтардың педагогикалық мәдениетін дамытудың ғылыми негіздерін зерттеу болып табылады.

Зерттеу нысаны-болашақ педагог-психологтар.

Зерттеу пәні: университетте болашақ педагог-психологтарды кәсіби даярлау процесі.

Зерттеу міндеттері:

1. Болашақ педагог-психологтардың педагогикалық мәдениетін дамыту бойынша ғалымдардың теориялық зерттеулерін қарастыру.

2. Педагогикалық мәдениет ұғымының болашақ педагог-психолог дамуындағы маңызын зерттеу.

3. Болашақ педагог-психологтардың педагогикалық мәдениетін дамыту бойынша эксперименттік зерттеу.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы болашақ педагог-психологтардың мәдениетін қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық жағдайларын енгізуді

эксперименттік тексеру жүзеге асырылды, оның тиімділігін растайды.

Зерттеу жұмысының теориялық мәні: зерттеудің теориялық негізін шетелдік және отандық ғалымдардың зерттеулері, философиялық, педагогикалық, психологиялық еңбектері құрайды.

Зерттеу жұмысының практикалық мәнділігі: Жұмыста алынған қорытындыларды кәсіби мәдениетті қалыптастыру ерекшеліктерін ескере отырып, педагогикалық процесті ұйымдастыру үшін кәсіптік білім беру саласының мамандары қолдана алады.

Зерттеу әдістері: Жалпы педагогикалық мәдениет ұғымын сипаттау мақсатында зерттеу әдісі қолданылды, сонымен қатар теориялық зерттеулерді талдау жүзеге асырылды. Тәжірибе барысында бақылау, педагогикалық эксперимент жүргізу және диагностикалау әдістері қолданылды. Даярланған материалдар аясында тәжірибелік жұмыстар жүргізіліп, аталған жұмыстарға талдау жасалды.

Диссертация жұмысының құрылымы: диссертация жұмысының құрылымы кіріспе, екі бөлімнен, қорытынды және қолданылған әдебиеттерден тұрады.

1 ТАРАУ. Болашақ педагог-психологтардың педагогикалық мәдениетін дамытудың теориялық негіздері

1.1 Болашақ педагог-психологтардың педагогикалық мәдениетін дамыту бойынша ғалымдардың теориялық зерттеулері

Жалпы адамзат мәдениетінің құрамдас бөлігі педагогикалық мәдениет болып табылады. Ғылыми еңбектермен, оқулықтарда

«Педагогикалық мәдениет» ұғымына әртүрлі анықтамалар берілген. Енді солардың негізгілеріне тоқталсақ:

- Педагогикалық мәдениет - мұғалімнің жеке басының интегралды сапасы, оның жалпы мәдениетінің мамандық саласына қарай бейімделуі. Педагогикалық мәдениет - мұғалімнің жоғары кәсібилігі мен ішкі қасиеттерінің синтезі, оқыту әдістемесін меңгеру және мәдени шығармашылық қабілеттерінің болуы. Бұл адамзат жинаған тәжірибені шығармашылық иемдену және түрлендіру өлшемі. Жоғары педагогикалық мәдениеті бар мұғалім жақсы дамыған педагогикалық ой-пікір мен санаға ие, шығармашылық әлеуетке ие және дүниежүзілік мәдени-тарихи тәжірибенің орталығы болып табылады (Н. Е. Воробьев, В. К. Суханцева, Т. В. Иванова [1]);

- Педагогикалық мәдениет - педагогикалық қызметті саналы түрде ұйымдастыру тәсілі, онда оқушылардың өзін-өзі тәрбиелеуді, өзін-өзі жетілдіруі және өзін-өзі дамытуды ұйымдастыруға арналған білім, дағдылар, құндылықтар мен әдіс-тәсілдерді, технологияларды толық меңгеруі, сондай-ақ мұғалімнің жеке басының толық дамуы қамтамасыз етіледі (Г. В. Соколов [2]);

- Педагогикалық мәдениет - әлеуметтік нормалар, қатынастар және тәрбие мен білім беру мекемелері жүйесінде ұсынылған адамзат

мәдениетін дамыту үшін әр дәуірдің ұрпақтарының өзара әрекеттесу тәсілдерінің жиынтығы (И. А. Колесникова [3]);

- Педагогикалық мәдениет тәрбиелеумен тікелей байланысты халықтың материалдық және рухани мәдениетінің саласы халықтық педагогиканы, білім беру жүйесін, педагогиканың жай-күйін, мұғалімдердің дайындық деңгейін, көпшіліктің педагогикалық ағартушылығын қамтиды (Г. Н. Волков);

- Педагогикалық мәдениет - жалпыадамзаттық педагогикалық құндылықтардың динамикалық жүйесі, педагогикалық іс-әрекеттің шығармашылық тәсілдері және оқыту мен тәрбиелеумен айналысатын адамдардың жеке жетістіктері (Е. В. Бондаревская [4]).

Жоғарыда келтірілген анықтамалардан көрініп тұрғандай, педагогикалық мәдениет - өте көлемді ұғым. Аталған авторлар педагогикалық мәдениеттің компоненттерін анықтауда әртүрлі пікірлер білдіргендіктен, нақты құрамдас бөліктері мыналар деп айтуға келмейді

Дегенмен белгілі орыс педагогы, ғалым В.А.Сухомлинский өз еңбектерінде қарастырылып отырған ұғымның келесідей төрт компонентін атайды:

- мұғалімнің оқушының ақыл-ойы мен жүрегіне жол табуы үшін академиялық білімі болуы керек;
- мұғалім әдебиет оқуы керек;
- мұғалім баланы зерттеу әдістерінің түр-түрін білуге міндетті;
- мұғалімнің сөйлеу мәдениеті болуы керек [5].

Ал Е. В. Бондаревскаяның пікірінше, педагогикалық мәдениеттің келесі компоненттерін ажыратуға болады:

- мұғалімнің гуманистік педагогикалық ұстанымы және жеке қасиеттері;
- педагогикалық теориялық білімі және педагогикалық ойлау дағдысы;
- педагогикалық технологиялар және кәсіби қабілеті;
- шығармашылық іс-әрекет тәжірибесі, өзіндік педагогикалық іс-әрекетін жүйе ретінде негіздей алуы (дидактикалық, тәрбиелік, әдістемелік);
- кәсіби мінез-құлық мәдениеті;
- мұғалімнің жеке басы мен қызметін өзін-өзі дамыту және өзін-өзі тәрбиелеу тәсілдері [4].

Өз кезегінде, В.А.Сластенин педагогикалық мәдениеттің негізгі компоненттері ретінде келесі ғылыми ұғымдарды ұсынады:

- *аксиологиялық (немесе құндылық) компоненті*, яғни идеялар, тұжырымдамалар,

білім мен дағдылар, педагогикалық қарым-қатынастың гуманистік технологиялары, өзіндік педагогикалық құндылықтар, адамгершілік, мұғалімнің тиімді «Мен тұжырымдамасы», оқушылармен бірлескен тәжірибе және оларға жалпыадамзаттық және жеке тұлғалық құндылықтарды «сіңіру»;

- *технологиялық компонент*: педагогикалық қызметтің әдістері мен тәсілдері (оның ішінде инновациялық), көп аспектілі педагогикалық міндеттерді қою және шешу;
- *тұлғалық-шығармашылық компонент*: мұғалімнің педагогикалық құндылықтарды меңгеруі, сондай-ақ оларды әзірлеу, педагогикалық іс-әрекет пен қарым-қатынастың әртүрлі түрлерінде мұғалімнің қабілеттерін шығармашылық қолдану және іске асыру, педагогикалық тәжірибе алуға, педагогикалық шығармашылыққа және оқушылармен бірлесіп жұмыс жасауға бағытталған [6].

Осылайша, көптеген авторлардың пікірінше, педагогикалық мәдениет - бұл жалпы мәдениеттің бөлігі болып табылатын кешенді білім. Ал аталған талаптарға жауап беретін маман даярлау - жоғары оқу орнының міндеті. Бұл міндеттің өзектілігі қазіргі жағдайда құзыреттілік тәсіл негізінде болашақ мамандарды кәсіби даярлауға жоғары талаптар қойылатындығында. Оның негіздерін

неміс ғалымы Г. де Хан тұжырымдады. Педагогикалық мәдениетті маман болу үшін мұғалімге бірқатар дағдыларды қалыптастыру талап етіледі, атап айтқанда: өз іс-әрекеттерін болжау, оларды талдау, пәнаралық жұмыс, әлемді ашық қабылдау, мәселелерді шешуге қатысу, өз идеяларын жүзеге асыру, жанашырлық пен мейірімділік, өз және басқалардың іс-әрекеттерін ынталандыру, рефлексия [7].

О. Л. Жуктың пікірінше, кәсіптік білім беруде құзыреттіліктің екі түрі ерекшеленеді: әлеуметтік («кәсіби қызметті жеткілікті жоғары деңгейде игеруді, кәсіби салада инновацияларды игеруге, әзірлеуге және енгізуге дайындықты анықтайтын») және негізгі (базалық, әмбебап, «әртүрлі міндеттерді тиімді шешуді және әлеуметтік-кәсіби рөлдерді орындауды қамтамасыз ететін және жалпыланған білім мен дағдылардың, әмбебап қабілеттердің бірлігіне негізделген функциялар») [8].

Басқа да авторлар (И.А. Зимней, А. В. Макаров, В. В. Сериков және т. б.) ұсынған құзыреттердің мазмұнын талдай отырып, біз жоғарыда аталған барлық құзыреттер педагогикалық мәдениеттің құрамдас бөлігі екенін анықтай аламыз. Осылайша, құзыреттілік тәсіл негізінде маман даярлау мәселесін шеше отырып, біз педагогикалық мәдениетті қалыптастыру мәселесін шешеміз. Сонымен қатар, студенттердің

педагогикалық мәдениетін қалыптастыру бойынша университеттің тиімді жұмысына кедергі келтіретін бірқатар қиындықтар бар, нақтырақ айтсақ:

- *Студенттер контингенті.*

Білім алушылардың педагогикалық мамандыққа түсуді қалауы көп жағдайда болашақ кәсіби қызметімен байланыса бермейді. Өкінішке орай, студенттерді педагогикалық мамандықтарға қабылдау шарттарына өзгерістер енгізу туралы көптеген ұсыныс (мысалы «теру» емес, «таңдау» қағидаты бойынша) өз шешімін таба алмады.

Сонымен қатар, педагогикалық тағлымдамадан (практикадан) өткен студенттердің біраз бөлігі білім беру мекемелерінде жұмыс істеуге үзілді-кесілді қарсы болады. Сондықтан да мұғалімдер қатары көбінесе кәсіби дайындығы нашар және педагогикалық мәдениеті төмен мамандамен толығуға міжбүр болады;

- *педагогтарды даярлауда ерекше орын алатын психологиялық-педагогикалық цикл пәндерінің пәндерінің білім беру жағдайы.*

Сонымен қатар, ЖОО-лар университеттер дәрежесіне ауысқаннан кейін іргелі дайындық айтарлықтай күшейе түскенімен, бірақ психологиялық-педагогикалық дайындық әлсіреді.

Студенттер психология мен педагогиканың жүйелі курстарын, әдетте, жетінші немесе сегізінші семестрде бітіреді және олармен

ТОҒЫЗЫНШЫ ЖӘНЕ ОНЫНШЫ семестрлерде, мемлекеттік емтиханға дейін кездеспейді. Ал педагогикалық бейіндегі мамандарды даярлаудың қазіргі оқу жоспарларында психология және педагогика бойынша мемлекеттік емтихан қарастырылмаған;

- психологиялық-педагогикалық пәндер курстарының мазмұнының жұтаңдығы.

Студенттер мектептің қазіргі мәселелерімен жақсы таныс емес, білім беру саласына қатысты нормативтік құжаттарды (жалпы орта білім беруді дамыту тұжырымдамалары, мектептегі білім беру мазмұнын жаңарту, кәсібилендіру, оқушыларды сыныптан тыс жұмыстарға ұйымдастыру, идеологиялық жұмыс) жеткілікті меңгермеген;

- болашақ мамандардың педагогикалық мәдениетін қалыптастыруда маңызды рөл атқаратын практикалық дайындық деңгейінің жеткілікті ұымдастырылмауы.

Нақтырақ айтсақ, педагогикалық практика кезеңінде көптеген кәсіби дағдылар студенттерде қалыптаспайды немесе нашар қалыптасады, студенттер қазіргі заманғы технологиялармен, тәрбие мен оқытудың әдістерімен. технологияларымен жете таныспайды. Бұл педагогикалық практиканың мерзімдері үнемі қысқарып отыратындығына, оларға басшылықты біліктілігі жеткіліксіз адамдар жүзеге асыратындығына, практика кезеңінде оқытушылар

тарапынан практиканттарға бақылаудың жеткіліксіздігіне байланысты;

- оқу сабақтары мен сабақтан тыс жұмыстардың өзара байланысының күрделілігі және білім алушылардың өзіндік жұмыстың маңызын жеткілікті түсіне бермеуі.

Бұл жағдай бүгінгі таңда жоғары білім беру жүйесі реформаланған кезде, студенттердің өзіндік жұмысына ерекше назар аударылған кезде және білім беру парадигмасы түбегейлі өзгерген кезде (студенттерді оқытудан гөрі олардың өздерін–өздері дамытуға көшу) өте маңызды. Өкінішке орай, тәжірибе көрсеткендей, көптеген студенттер өзіндік жұмыстың не екенін жеткілікті түсінбейді және өз бетінше жұмыс жасап, жетістікке жетуді елестете алмайды;

- студенттермен жасалатын тәрбие жұмысын оңтайландырудың қажеттілігі.

Бүгінде тәрбие жұмысына айтарлықтай көңіл бөлінгендігіне қарамастан, мұғалімдердің едәуір бөлігі студенттермен ұйымдастырылатын тәрбие жұмысы артық жұмыс деп санайды. Осыдан кейін оқу үрдісі мен тәрбие жұмысының арасында алшақтық туындайды.

- мұғалімнің жеке басының кейбір кемшіліктері.

Көбінесе мұғалімдердің өздері (әсіресе жоғары мектептің психологиясы мен педагогикасының ерекшеліктерімен таныс емес адамдар)

студенттерге өз ой-пікірін, көзқарасын қабылдауды міндеттейді, дайын тұжырымдар ұсынады, басқа авторлардың көзқарастарын елемейді.

Аталған мәселелерді ескере отырып, жоғарғы оқу орындары студенттердің педагогикалық мәдениетін қалыптастырудың кейбір жолдарын анықтауға болады.

Ең алдымен, студентке өз қабілеттері мен қызығушылықтарына сәйкес өзін-өзі көрсетуге және өзін жасауға, өз қабілетін ашуға мүмкіндік беруі керек. Бұған оқытудың ақпараттық моделінен бас тарту және оқу үрдісін ғылыми-педагогикалық процеске айналдыру көмектеседі. Бұл жағдайда әртүрлі арнайы курстар мен арнайы семинарлар ұсынылады, оларды еркін таңдау құқығы бар. Біз бірыңғай оқыту моделінен бас тартамыз және қызығушылықтар бойынша оқу және ғылыми жұмыс үшін ең дарынды жоғары курс студенттерінің шығармашылық топтарын құра отырып, дамуға көшеміз. Нәтижесінде студенттердің өзіндік жұмысы жетілдіріледі, бұл студенттер мен оқытушылардың шығармашылық ынтымақтастығы мен бірлескен ізденіс қызметін жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Өз кезегінде, студенттерді ғылыми зерттеулерге мақсатты түрде тарту олардың білім беру мекемелерінің сұраныстарына сәйкес психологиялық-педагогикалық пәндер бойынша курстық және

дипломдық жұмыстарды шығармашылықпен орындауын талап етеді.

Мұның бәрі оқытушылардың студенттермен тек оқу уақытында ғана емес, сабақтан тыс уақытта да ынтымақтастықта тығыз қарым-қатынас жасауын талап етеді. Осылайша студенттермен тәрбие жұмысы жетілдіріледі. Әрине, бұл жағдайда мұғалімнің рөлі бірнеше есе артады, ол студенттерге әлеуметтік жауапты шешімдер қабылдау және тәуекелмен барабар іс-әрекеттер жасау қабілеттерін қалыптастыруға көмектеседі, студенттерінің белсенді қызметіне жағдай жасайды.

Осылайша, біздің ойымызша, құзыреттілік тәсілдің талаптарын ескере отырып, педагогикалық мәдениетті қалыптастыруға болады.

Бүгінгі таңда мәдениеттің орасан зор рөлін және мұғалім мен оқушының тұлғалық және шығармашылық өзін-өзі танытуын білмейінше білім беруді дамыту мүмкін емес. Қазіргі қоғамға тән өмірдің барлық салаларындағы өзгерістер және адам қызметінің 245 түрі, мәдени құндылықтарды белсенді игеру объективті түрде қазіргі білім беру мекемелерін ұдайы өндіріс институтына айналдыруды және педагогикалық мәдениетті құруды талап етеді. Мұғалімнің әлеуметтік-мәдени, интеллектуалдық, адамгершілік әлеуеті жалпы тұлғалық және

педагогикалық мәдениетінде көрінеді. Бұл әлеует ұлттық байлықты құрайды және оны дер кезінде талап етіп, ұтымды пайдалану керек.

Болашақ мұғалімдердің кәсіби-педагогикалық мәдениетін арттыру қажеттілігі педагогикалық мамандықтар түлектерінің жалпы мәдени және арнайы дайындық деңгейіне қойылатын талаптардың артуына байланысты; оқытудың жаппай репродуктивті формалары мен әдістерінен жеке шығармашылыққа көшуді бекітетін жалпы білім беру парадигмаларының өзгеруімен байланысты; болашақ мамандарды тұрақты, кәсіби өзін-өзі тәрбиелеуге және өзін-өзі дамытуға дұрыс қалыптасқан қажеттіліктері бар кәсіби, сауатты еңбек нарығына шығуға дайын білікті маманды дайындап шығаруға байланысты [1, б.3].

Сонымен болашақ мұғалімдердің мәдени дайындығының қажеттілігі төменде аталған бірқатар факторларға байланысты.

Біріншіден, педагогикалық қызметтің сәттілігі жалпы мәдениеттің деңгейіне тікелей байланысты, ол мұғалімді даярлауға қойылатын талаптардың үнемі өсуімен, білім беру қызметтерінің дамып келе жатқан нарығында оның құзыреттілігімен және Қазақстандық білім беру үшін білім беру мекемелері арасында ерекше бәсекелестіктің пайда болуымен айқын көрінеді. Мәдениет деңгейінің педагогикалық қызметтің сәттілігіне әсері, әсіресе, салдардың алдын-ала болжанбауы

мен белгісіздігі жағдайында жедел және жауапты шешім қабылдау қажеттілігі артқан кезде, шешімнің нәтижелері туралы ақпарат беретін қызметтің пәндік саласы мен кері байланыс туралы толық ақпараттың болмауы және мәселені шешудің белгілі бір логикасын дұрыс таңдау. Сонымен қатар, мәдени білім мұғалімнің инновацияларды қолдану жағдайындағы қызметінің құндылық-бағдарлық негізі ретінде әрекет ететіндігін ескеру қажет [4, б.118].

Екіншіден, оқу-тәрбие процесі белгілі бір кәсіпті меңгеру тәсілі ретінде ғана емес, жеке тұлғаны қазіргі мәдениетпен таныстыру тәсілі ретінде де ұсынылады. Белгілі педагог-ғалым М.С. Каган «Біздің бүкіл білім беру жүйемізге осындай өзгерісі қажет, онда біз студентке болашақ маман ретінде емес, болашақ білімді адам ретінде қарайтын едік, ол жақсы маман болуы керек, бірақ білікті маманның біртұтас болмысының бір шегі ғана» деп дұрыс атап өткен.

Үшіншіден, қазіргі заманғы педагог - жүйелі ойлауға жеткілікті дәрежеде дағдыланған, өз іс-әрекеттерімен белгіленген мақсаттарға сәтті қол жеткізіп қана қоймай, сонымен қатар педагогикалық процеске қатысушылардың түрлі тыныс-тіршілігінің қауіпсіз жағдайларын қамтамасыз ете алатын адам; өзара байланыста жеке, жекелеген топтар мен қоғамның мүдделерін ескеру; қарым-қатынас, тіршілік әрекеті үшін

қолайлы жағдайлар жасай алатын, өз іс-әрекетіне сенімділік білдіре алатын адам, денсаулық және өнімділік, сондай-ақ әртүрлі педагогикалық жүйелердің жұмысында қажетті тұрақтылық пен сенімділік көсете алатын адам. Бұл жалпы мәдениеті жоғары, адамның табиғатпен, қоғаммен, мемлекетпен өзара әрекеттесуі туралы жүйелі білімі болған жағдайда ғана мүмкін болады; білім беру процестері мен жүйелерінің рөлін, әлемдік мәдени процестегі, халықтық мәдениет контекстіндегі қызметін айқын көрсетеді.

Төртіншіден, болашақ мұғалімдерді қазіргі әлемдік және отандық мәдениетке баулу олардың руханиятын қалыптастырудың маңызды құралы ретінде әрекет етеді. Соңғы жылдары біздің қоғам басынан өткен адамгершілік дағдарысты тек жастарды (оның ішінде студенттерді де) мәдениеттің жеке дамуына негіз болатын адамгершілік-рухани қызметпен таныстыру негізінде жеңуге болады.

Бесіншіден, болашақ педагогтарды рухани-шығармашылық қызмет түріндегі әлемдік және отандық мәдениеттің қазынасына белсенді тарту, қазіргі шығармашылық тұлғанының өзін-өзі тануының, өзін-өзі көрсете алуының, өзінің барлық маңызды қабілеттерін ашудың ең тиімді құралы болып табылады, өйткені олардың болашақ кәсіби қызметі қоғамда болып жатқан оқиғаларды талдай алуымен, өзінің және өзге

адамдардың адамгершілік, эстетикалық, азаматтық-құқықтық бағалауымен, өз іс-әрекеттерін тәрбиелеу, алдына кәсіби мақсаттар мен міндеттерді қою, стандартты емес шешімдер қабылдау, оқыту және тәрбиелеу жүйелерін жетік білу, мінез-құлық стратегияларын таңдау, әр түрлі идеяларды жүзеге асыру, өзінің жеке іс-әрекеттері арқылы өмірдің мәнін іздеумен қатар жүреді [3, б.205]. Педагогикалық білім беру барысында болашақ маманының педагогикалық мәдениетін қалыптастырудың көптеген жолдары бар:

Бірінші жол - маманның жалпы мәдениетін арттыруға ықпал ету. Ол жеке тұлғаны анықтайды және оның педагогикалық мәдениетінің толық көрінісін ашуға көмектеседі.

Екінші жол әлеуметтік сала жағдайында жүзеге асыруға қатысты жеке педагогикалық тәжірибені тереңдету және кеңейтуге негізделген.

Оған мыналар кіреді:

а) медициналық, психологиялық, педагогикалық және әлеуметтік салада маманның теориялық даярлығын арттыру. Бұл - педагогикалық дайындықты сипаттайтын және оны әлеуметтік мәселелері бар адаммен әлеуметтік салада жұмыс істеуде пайдалану құзыретін анықтайтын білім;

б) әлеуметтік салада практикалық қолдану үшін маманға қажетті педагогикалық

технологияларды, әдістер мен тәсілдерді, құралдар мен технодлогияларды игеру;

в) маманға жұмыс барысында өзінің педагогикалық мүмкіндіктерін барынша толық іске асыруға мүмкіндік беретін педагогикалық техниканы дамыту: 247 түрлі өзін-өзі басқару дағдыларын, ауызша және қимыл арқылы адамға тікелей және жанама әсер етуді үйрену, қарым-қатынас мәдениетін және сөйлеу мәдениетін меңгеру және жетілдіру;

г) әлеуметтік салада өзінің педагогикалық даярлығын іске асыру тәжірибесін жинақтау.

Үшінші жол жұмыс барысында педагогикалық дайындықты барынша белсенді пайдалану үшін жағдай жасауды қамтиды.

Төртінші жол - маманның жұмыс процесінде педагогикалық аспектілерді жүзеге асырудағы дербестігін көрсетуі.

Бесінші жол - өзінің педагогикалық дайындығын практикада белсенді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін жетекші мамандардың тәжірибесін зерттеу және пайдалану.

Алтыншы жол - болашақ мұғалімнің педагогикалық және кәсіби өзін-өзі жетілдірудегі мақсаттылығы мен табандылығын қамтамасыз ету. Болашақ мұғалімнің педагогикалық мәдениетін игерудегі жетекші рөл өзіне, өзіне-өзі жұмыс жасау жүйесіне тиесілі.

«Мұғалімнің кәсіби өзін-өзі тәрбиелеу мәдениеті» деген сөз бар (Г.М. Кожаспирова). Бұл - адамның сана-сезімі мен ұйымшылдығының жоғары деңгейімен, өзін-өзі жетілдіру үшін ішкі жауапкершілікті қабылдаумен, сондай-ақ ерікті күш-жігердің көрінісімен байланысты маманның жеке басының танымдық қажеттілігін қанағаттандырудың ең жоғары формасы. Болашақ мұғалімде өзін-өзі тәрбиелеу мәдениеті оқу орны жағдайында оны оқыту, біліктілігін арттыру барысында қалыптасады. Ол оқуды бітіргеннен кейін, оның жас маман ретінде бейімделу кезеңінде, кейінгі кәсіби қызметі барысында одан әрі дамиды.